

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 347.121.2

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНУ «ПРО ПРИВАТНУ ДЕТЕКТИВНУ (РОЗШУКОВУ) ДІЯЛЬНІСТЬ» В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE LAW “ON PRIVATE DETECTIVE (INVESTIGATION) ACTIVITY” IN UKRAINE TAKING INTO ACCOUNT FOREIGN EXPERIENCE

Гришко В.І.,

к.пед.н., старший викладач

кафедри спеціальних юридичних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування

Хоружа І.Г.,

студентка III курсу

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті розглядаються питання правового закріплення приватної детективної діяльності в Україні, особливості новоприйнятого Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», його позитивні та негативні моменти. Проведено дослідження світової практики (досвід таких розвинених країн, як Велика Британія, Німеччина і Франція) та доцільність її впровадження до законодавства нашої держави.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, приватний детектив, приватні детективні агентства, недержавна правоохоронна діяльність, детективні послуги, інформація, законодавство.

В статье рассматриваются вопросы правового закрепления частной детективной деятельности в Украине, особенности принятого Закона Украины «О частной детективной (розыскной) деятельности» его положительные и отрицательные моменты. Проведено исследование мировой практики (опыт таких развитых стран, как Великобритания, Германия и Франция) и целесообразность ее внедрения в законодательство нашего государства.

Ключевые слова: частная детективная деятельность, частный детектив, частные детективные агентства, негосударственная правоохранительная деятельность, детективные услуги, информация, законодательство.

The article deals with the issues of legal consolidation of private detective activity in Ukraine, features of the adopted Law of Ukraine “On Private Detective (Investigation) Activity”, its positive and negative points. The study of world practice, namely, developed countries such as Great Britain, Germany and France and the expediency of its implementation in the legislation of our state have been conducted. Also, based on the analysis of the search for options for improving non-state law enforcement activities.

One cannot ignore the fact that the example of the highly developed legal states, in which private detective activity is recognized at the state level and regulated by law, shows a significant increase in the responsibility of state law enforcement systems. It also allows the release of law enforcement officers from minor and non-specific tasks and a timely, highly professional response to the needs of people and society from private detectives or private detective agencies.

The detective combines an operative worker and an investigator. The criminal process in the United States and the United Kingdom does not contain a clear distinction between investigative and investigatory activities and does not divide the pre-trial investigation and the trial itself. Therefore, a detective in foreign countries has more powers. It can combine reviews, searches, interrogations with audio, video monitoring of a person, face-to-face or, for example, confidential cooperation.

The legislator, though, provided a large amount of services that private detectives can provide, but not everything is as perfect as it would be desirable.

Key words: private detective activities, private detective, private detective agencies, non-state law enforcement activities, detective services, information, legislation.

Україна протягом багатьох років розбудовує правову державу на прикладі європейської спільноти, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найбільшою соціальною цінністю. Щоб надати більше можливостей фізичним і юридичним особам для захисту своїх законних прав та інтересів, багато країн визнали на державному рівні та врегулюють законами приватну детективну (розшукову) діяльність. Враховуючи всі чинники, діяльність приватних детективних агентств або ж приватних детективів вважається досить новою на українських теренах, хоча їх популярність із кожним роком лише зростає.

Напевно, кожен уявляє собі детективів як романтичний образ, описаний у художній літературі, однак детективні розслідування мають досить прагматичне значення. Дана діяльність вимагає належного законодавчого регулювання,

адже в Україні, за неофіційними показниками, існує близько тисячі приватних детективних агентств та приватних детективів, які успішно маскувалися під юридичні фірми, що надають охорону або технічні послуги. Названими послугами користуються політики, адвокати, бізнесмени. Фірма може рекламувати захист від прослуховування або промислового шпигунства, а насправді займатися збором інформації про конкурентів на замовлення комерційного синдикату. Водночас приватна детективна діяльність надавалася в межах правового поля та врегулювалася конституційними, кримінальними, цивільними, адміністративними нормами права та на основі Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про інформацію», «Про інформаційні агентства». Відтак цілком логічним було б вимагати законодавчого регулювання такої діяльності.

Питання правового регулювання здійснення приватної детективної діяльності є недостатньо дослідженими в сучасній правовій науці. Увагу даній проблемі у своїх роботах приділяли: В.І. Бобрик, О.О. Пунда, І.М. Риженко, О.Ю. Чередишченко, В.О. Черков, С.С. Юрко. У працях науковців охоплено лише загальні аспекти даної тематики, здійснено аналіз окремих законопроектів, які були актуальними для цих авторів на той час. Тому можна констатувати недостатній рівень наукової розробленості у зазначеній сфері, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз основних проблем імплементації Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» із урахуванням позитивного для нас зарубіжного досвіду.

Історія створення та прийняття законопроекту про приватну детективну (розшукову) діяльність нараховує більше 15 років. Починаючи з 2000 р., існувала велика кількість законопроектів, розроблених різними авторами, які так і не отримали відповідної підтримки з боку законодавчої влади. Та наприкінці 2015 р. знову постала необхідність законодавчого закріплення даного питання з метою забезпечення якнайкращого функціонування приватної детективної діяльності як одного зі способів гарантування конституційних свобод людини та громадянина. Актуальність недержавних методів безпеки та потреба легалізувати даний вид діяльності зумовили розробку проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Лише у 2016 р. даний законопроект був прийнятий із другої спроби в першому читанні. Отже, 13 квітня 2017 р., після підписання Законом Президентом України, закінчилася довготривала історія легалізації приватної оперативної-розшукової діяльності і розпочався новий етап розвитку приватних детективів [1].

У високорозвинених правових державах, у яких приватна детективна діяльність визнана на державному рівні та врегульовується законодавчо, значно підвищена відповідальність державних правоохоронних систем. Правоохоронці звільняються від незначних та невластивих їм завдань; приватні ж детективи або детективні агенції забезпечують своєчасне високопрофесійне реагування на потреби людей та суспільства.

Закон дає визначення основним поняттям детективної діяльності, визначає загальні засади, принципи та завдання організації приватної детективної діяльності в Україні, незалежність суб'єктів приватної детективної діяльності, добросовісність, конфіденційність та збереження професійної таємниці.

Творці даного закону визначають, що приватний детектив – це фізична особа, яка здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність на підставах та в порядку, передбачених цим Законом України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [2]. Така вичерпна інформація конкретної відповіді і пояснення не дає, однак, якщо проаналізувати поняття, встановлені в зарубіжних країнах, стає зрозуміло, що детектив (від. лат. *detectio* – розкриття; англ. *detective*) – це агент карного розшуку поліції, сищик [3, с. 186]. «Детективом» також називають співробітника поліцейських структур деяких зарубіжних країн, переважно організованих на основі англосаксонської системи права, країн Британської Співдружності, професіоналів із розслідувань злочинів, що збирають інформацію про певні факти, які можуть бути використані як докази в суді [5, с. 160].

Детектив має певну спільність із професією слідчого в українській правовій системі, але приватна детективна діяльність зазвичай має більш універсальний характер. Детектив поєднує в собі оперативного працівника та слідчого. Кримінальний процес США та Великої Британії не містить чіткого розмежування слідчої та оперативно-розшукової діяльності та не поділяється на досудове слідство та сам судовий процес. Тому детектив у зарубіжних країнах має більше повноважень. Він може поєднувати огляди, обшуки, допити з аудіо-, відеоконтролем особи, спостереженням за особою

чи, наприклад, використанням конфіденційного співробітника.

Законодавець надав широкий обсяг послуг, які раніше належали до компетенції правоохоронних органів, приватним детективним агенціям. Це дозволило об'єднати приватну та державну системи, які відтепер доповнювали один одну. Отже, приватним детективним (розшуковим) агентствам дозволено: збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві, на договірній основі зі сторонами судового процесу; пошук, збирання та фіксація відомостей в кримінальному провадженні на договірній основі зі стороною кримінального провадження; пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення замовником приватних детективних (розшукових) послуг до правоохоронних органів або до суду, з метою захисту законних прав та інтересів такого замовника [2].

Відповідно до Закону, приватним детективом можуть бути громадяни України, які підпадають під окрему категорію осіб та відповідають встановленим вимогам. Обов'язковими є вік не менше 21 року, володіння державною мовою, наявність вищої юридичної освіти або досвід роботи не менше трьох років у спеціальних органах, таких як оперативний підрозділ або досудове розслідування, проходження спеціального навчання та отримання свідчення. Також приватним детективом може бути особа, яка є психічно здоровою, не страждає на алкогольну чи наркотичну залежність та не має судимості. Часто таким видом діяльності починають займатися колишні співробітники правоохоронних органів, прокуратури або інших структур, які хоча б частково мали відношення до пошуків та збирання інформації, викриття комерційного шпигунства, пошуку людей і т. д. Та обов'язковою умовою є те, що службова чи посадова особа не може займатися приватною детективною діяльністю, паралельно працюючи в органах державної влади, місцевого самоврядування та в правоохоронних або судових органах влади [2].

Як прихильники, так і противники прийнятого Закону погоджуються, що подібний акт був необхідний для вдосконалення державної правової системи. Позитивним є те, що приватні детективи зможуть отримувати ліцензії, буде створено їх єдиний реєстр, що позбавить шахраїв можливості діяти, прикидаючись приватними детективами. Вони отримують право звертатися з офіційними запитами до державних органів і отримувати відповіді у встановлені законом терміни. Раніше для таких запитів багатьом приватним детективам доводилося оформляти журналістські посвідчення, а інакше їм відмовляли.

Для держави Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» є плюсом, адже він дозволить легалізувати і вивести з тіні ринок детективних послуг, попит на які з кожним роком тільки зростатиме. Також встановлені в законі правила надають суб'єктам, які хочуть займатися даною діяльністю, гарантії, що забезпечують захист прав та інтересів осіб, яких представляє приватний детектив.

Ще один позитивний момент полягає у демократичному виборі голосуванням депутатів контролюючого органу, тобто контролювати роботу приватних детективів буде не Національна поліція, як передбачалося раніше, а Міністерство юстиції – незацікавлений у компрометації цієї фінансової інституції орган.

Однак експерти в даній галузі, проаналізувавши Закон, висловили думку, що в ньому міститься багато істотних недоліків. Зокрема, в нормативному акті не врахували основні моменти, необхідні для якісного виконання послуг детективами. Фахівці помітили, що приватних детективів позбавили права на негласний збір інформації та оперативно-розшукову діяльність, яка так і залишається у компетенції державних правоохоронних органів.

Також існує думка, що від кандидата в детективи не обов'язково вимагати юридичної освіти або досвіду роботи

в правоохоронних органах, адже з такою роботою успішно можуть справлятися і представники інших професій, якщо у них є пошуково-аналітичні здібності. Та й вищу юридичну освіту можна замінити на вищу освіту в будь-якій галузі, адже майбутні детективи проходять відповідну професійну підготовку.

Законодавець визначає види діяльності та послуг, які можуть надавати приватні детективи або детективні агенції, але, якщо враховувати специфічні умови їх проведення, вони не матимуть жодної ефективності. Однією з таких умов є те, що особа має надати письмову згоду на її фотозйомку, відеозйомку або аудіофіксацію. Для прикладу, якщо чоловік захоче викрити в невірності дружину і скористається послугами приватного детектива, то детектив повинен буде просити у жінки письмового дозволу на шпигунство за нею, а інакше він порушить закон і в нього заберуть ліцензію. Така постановка питання викликає певний когнітивний дисонанс.

Також ні в Законі, ні в Кримінально-процесуальному кодексі нічого не сказано про правове закріплення інформації, яку добувають приватні детективи. Така інформація не є допустимим доказом в суді, правоохоронні органи повинні її перевіряти. Знову ж грубий приклад: проти людини скоєно злочин, і вона підозрює, що поліція і прокуратура покривають злочинців. Потерпілий наймає детектива, той збирає і представляє докази проти винуватця, а суд їх не приймає або призначає повторну перевірку. Гроші клієнта і старанність сищика виявляються безуспішними, справа просто затягується. Тоді постає питання: чим відрізняється приватний детектив від адвоката чи навіть журналіста, якщо вони так само можуть займатися пошуками свідків чи зниклої людини, але не мають вільного доступу до баз даних, які могли б пришвидшити роботу.

Керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Юрі-мекс» Я. Толкачов назвав прийняття нового Закону черговою профанацією з боку чинної влади, спрямованою на порожній піар або далекоглядні корупційні схеми [4]. Він вважає, що фактично за цим Законом приватні детективи займаються тим, що й до їхнього узаконення. Даний Закон мав чітко врегулювати узаконену діяльність приватних детективів, визначити повноваження приватної детективної діяльності. Відсутність таких елементів виключає можливість реально надавати детективні послуги.

Здійснюючи безпосередній вплив на запобігання злочинності, детективні агентства займають особливе місце в групі недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності. Враховуючи, що інститут приватної детективної діяльності тільки розвивається, для підвищення ефективності було б доцільно, окрім законодавчого закріплення самої діяльності, забезпечити якісну систему навчання детективів та взаємодію приватних та державних правоохоронних структур. Оскільки приватна детективна діяльність сьогодні знаходиться на стадії становлення та нормативно-правового забезпечення, за основу слід взяти світовий досвід.

Доцільно було б розпочати з Великої Британії, де детективні агенції (служби, бюро) наділені широким колом компетенцій, причому це стосується як правоохоронної діяльності, так і розслідуванням злочинів. Приватні детективи мають великий вибір технічних засобів для своєї роботи. Наприклад, вони мають вільний доступ до криміналістич-

ної лабораторії поліції Лондона та до 100 баз даних підданих країни, в т. ч. до списку британських виборців, судових дощек та комп'ютерних довідок. Також слід врахувати тісне співробітництво приватних детективних агентств та державних правоохоронних органів, адже 70% детективів – це колишні працівники поліції, які мають спільну мету: розслідування злочинів та захист прав та свобод людей [4].

У Німеччині, щоб стати детективом, особі не потрібна юридична освіта чи досвід роботи в правоохоронних органах, адже в країні існують відповідні центри з підготовки детективів. Наприклад, функціонує Центр з навчання детективному бізнесу, де майбутні детективи проходять підготовку в сфері кримінології, права, економіки тощо. У Німеччині приватні детективні організації та державні правоохоронні органи тісно взаємодіють у проведенні спеціальних операцій, спільному використанні оперативних сил, засобів та обміну інформацією у підготовці кадрів [4].

Французьке законодавство також має свої особливості, які відрізняють його від англійського та німецького: у Франції чітко відокремлено приватних детективів від юристів, адвокатів, полісменів та будь-яких інших професій, які по суті є близькими до професії детектива. Французькі законодавці поділяють приватну детективну діяльність на розшукову та охоронну [4].

Інститут приватних детективів, приватних детективних агентств також був створений у таких країнах, як Сполучені Штати Америки, Італія, Іспанія, Канада, Ізраїль, Японія, Норвегія, Португалія, Мексика. Більшість із них запровадили новий, не зовсім державний інститут як реакцію на потреби та вимоги суспільства. На сьогодні це вже не є чимось новим для більшості країн, тож для кращої роботи в сфері розслідувань та безпеки була створена міжнародна організація – Всесвітня Асоціація Детективів. Організація об'єднує тисячі фахівців у галузі детективної діяльності із понад 60 країн світу.

Звичайно, українське законодавство в даному питанні тільки розвивається, однак уже має певну основу для запобігання злочинності завдяки детективній діяльності. Відповідно, після вдосконалення Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» приватна детективна діяльність досягне більшої ефективності та незалежності. Отже, враховуючи всі чинники, ми вважаємо за необхідне:

- 1) чітко визначити місце детективів та детективних агентств, їх участі у боротьбі зі злочинністю;
- 2) визначити і закріпити правовий статус інформації, яку можуть добувати і використовувати приватні детективи або їх об'єднання (агентства, служби);
- 3) розробити навчальні плани, за якими могли б навчатися майбутні приватні детективи, організувати підготовку останніх;
- 4) конкретно встановити дозволені дії, які входять до компетенції приватних детективів;
- 5) забезпечити доступ до баз даних та інформаційних технологій, щоб детективи почали надавати реальні послуги;
- 6) розробити та законодавчо закріпити порядок застосування доказів та/або інформації, яку вони отримають у власному розслідуванні;
- 7) визначити порядок та систему взаємодії між приватними детективними агентствами або приватними детективами та державними правоохоронними органами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мотуз М. Тенденції розвитку приватної детективної діяльності в Україні. URL: http://law.knu.ua/images/abook_file/conf2011_kpp_motuz.pdf.
2. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність № 3726 від 28 грудня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1.
3. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М.: Юринформцентр, 1997. 526 с.
4. Беззуб І. Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2930:privatnadetektivnadiyalnistukrajinskirealijitazarubizhnydosvid&catid=8&Itemid=35.
5. Юрко С.С. Проблеми правового регулювання охоронної діяльності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. № 27. С. 160–163.